

ІНСТИТУТ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

На правах рукопису

НСЖЕНЦЕВА Оксана Вадимівна
МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНИХ
ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Спеціальність 08.08.02 - Економіка зарубіжних країн

Автореферат дисертації
на здобуття вченого ступеня кандидата
економічних наук

Київ - 1996

Дисертаційна робота виконана у
вілізації Інституту світової економіки
України

00753996 (\$)

Науковий керівник - доктор економічних наук,
професор Майборода І.Т.

Офіційні опоненти - доктор економічних наук,
професор Онищенко В.П.

кандидат економічних наук,
доцент Гойко А.Ф.

Провідна організація - Київський державний торгово-економічний
університет Міносвіти України.

Захист відбудеться " 25 " червня 1996 р.

о 15 годині на засіданні спеціалізованої ради Д 01.11.02 при
Інституті світової економіки і міжнародних відносин НАН України за
адресою:

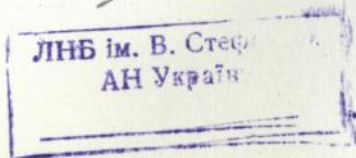
м. Київ, вул. Леонтовича, 5, актовий зал.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці
Інституту світової економіки і міжнародних відносин
НАН України.

Автореферат розісланий 25 травня 1996 р.

Вчений секретар спеціалізованої ради,
кандидат економічних наук

Хахлюк А.М.

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність проблеми дослідження. Інвестиційна теорія є однією з найбільш актуальних і в той же час найменш розроблених складових сучасної економічної науки. Ще в більшій мірі це стосується теорії іноземного інвестування. Міжнародний рух капіталів та інвестицій завжди відіграв велике значення в регулюванні економічного розвитку країн, стимулюванні науково-технічного прогресу, виникненні чи вирішенні соціальних і екологічних проблем, впливав на економічну поведінку окремих суб'єктів підприємницької діяльності. Особливого звучання дана проблема набула в останні десятиліття, коли в різних регіонах світу почали з'являтися і стрімко розвиватися нові індустріальні країни. Іноземні інвестиції стали реальним фактором сучасного економічного розвитку.

Недосконала інвестиційна політика минулого створила багато проблем і стала однією із основних причин економічної кризи в Україні. Одночасно інвестиційна криза є найбільш глибокою в економіці і для її подолання необхідні науково-обґрунтовані радикальні заходи. Держава практично втратила можливості централізованого формування інвестиційних ресурсів. В новій економічній ситуації централізовані капіталовкладення вже не відіграють свою колишню роль у здійсненні інвестиційної політики. Значної уваги набуває проблема залучення іноземних інвестицій.

Загальний обсяг необхідних іноземних інвестицій в економіку України, за даними міністерств, відомств та обласних органів влади, становить понад 40 млрд. доларів. Іноземних інвестицій потребують практично всі галузі економіки, особливо металургія, машинобудування, транспорт, енергетика, агропромисловий комплекс. У 1995 році надходження іноземних інвестицій становили близько 270 млн. доларів. Порівняно з країнами Східної Європи обсяг іноземних інвестицій, що надходять в економіку України, у 3 - 7 разів менший.

Міжнародний емпіричний досвід переконливо свідчить, що ті країни, які змогли привабити іноземні інвестиції, забезпечивши не менш стабільні умови і для вітчизняних приватних інвесторів, розвинули конкурентоздатні експортні виробництва і зробили позитивними темпи економічного зростання. Які ж ні - відстали від інших країн за темпами

економічного росту, мають менш конкурентоздатну економіку і більш низький життєвий рівень.

Ціна велика і зусилля мають бути адекватними. Узагальнення світового досвіду, розробка ефективного механізму державного регулювання іноземних інвестицій є актуальною науковою проблемою, яка має важливе практичне значення для економіки України.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення домінуючих закономірностей у світовому русі капіталів, теоретичне обґрунтування економічних передумов залучення іноземних інвестицій і створення сприятливого інвестиційного клімату, удосконалення науково-методичних основ регулювання економічного розвитку в умовах трансформації суспільства, розробка цілісного механізму ефективної підготовки і реалізації прямих іноземних інвестицій як основної форми залучення іноземного капіталу в підприємницький сектор економіки, визначення пріоритетних напрямків ефективного іноземного інвестування в економіку України.

Для досягнення поставленої мети досліджувалися і вирішувалися такі основні наукові, методичні і прикладні завдання:

узагальнення світового досвіду залучення іноземних інвестицій і виявлення домінуючих тенденцій;

теоретичні проблеми формування інвестиційного клімату, утворення системи приймання та реалізації іноземних інвестицій;

формування науково-методичних основ, включаючи фінансово-економічні аспекти та оцінку ризиків життєвого циклу проектів з іноземними інвестиціями;

аналіз і прогноз розвитку процесу іноземного інвестування в Україні та його соціально-економічної ефективності;

визначення пріоритетних сфер та зон для іноземного капіталу в процесі структурної перебудови економіки України.

Предметом дослідження є система взаємовідносин в процесі міжнародної інвестиційної діяльності, структурні зрушення в економіці, тенденції економічного розвитку і механізм ефективного регулювання іноземних інвестицій.

Об'єкт дослідження - економіка України, економіка зарубіжних країн та іноземні інвестиції.

Методологія і методика дослідження. Методологічною основою дослідження стали класичні і сучасні теорії і концепції міжнародного руху капіталів (неокласична, неокейнсіанська, марксистська, транснаціональних корпорацій, інтернаціоналізації, прямих інвестицій тощо).

В основу методичних підходів дослідження покладено фундаментальні положення теорії відтворення й кругообігу капіталу, теорії ефективності та інноваційної теорії економічного зростання. Використано такі методи, як системного аналізу, прогнозування, експертних оцінок, статистичні, фінансово-економічні та інші.

Інформаційною основою дослідження є вітчизняні і зарубіжні статистичні дані, матеріали міністерства економіки, фінансів, зовнішньо-економічних зв'язків і торгівлі, інших міністерств і відомств, підприємств з іноземними інвестиціями, наукова література, матеріали власних досліджень автора дисертації.

Наукова новизна результатів дослідження. В дисертації на основі аналізу світового досвіду залучення іноземних інвестицій виявлені домінуючі тенденції сучасного етапу міжнародного руху капіталів, встановлені основні форми, методи і цілі іноземного інвестування, узагальнені основні передумови формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні, розроблені науково-методичні основи і дані прикладні рекомендації щодо підготовки і реалізації проектів з іноземними інвестиціями, пристосовані також і для вітчизняних інвесторів, обґрунтовані основні напрямки ефективного іноземного інвестування в економіку України.

Найбільш вагомими результатами проведеного дослідження, які мають наукову новизну і виносяться на захист, є такі положення і рекомендації.

1. Виявлені ефективні тенденції інтеграції в систему світового господарства країн, що розвиваються, створення ними відкритої для іноземних інвестицій економічної системи, яка одночасно є вигідною і для внутрішніх інвестицій, взаємозалежності динаміки інвестиційної активності і темпів економічного зростання, появи нових індустріальних країн.

2. Обґрунтовано основні передумови формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні на основі поєднання внутрішніх політичних, економічних і соціальних факторів та врахування системи

орієнтирів і цінностей, які мають першочергове значення для іноземних інвесторів.

3. Розроблена методика підготовки і оцінки ефективності інвестиційних проєктів, як основної форми залучення іноземного капіталу в підприємницький сектор економіки, гармонізована із структурою та змістом проєктних документів, до яких звикли потенційні інвестори та які використовуються у більшості країн світу.

4. Сформульовано економіко-правові засади удосконалення регулювання іноземних інвестицій в економіку України на основі аналізу і прогнозу розвитку процесу іноземного інвестування та його соціально-економічної ефективності.

5. Визначено пріоритетні сфери та зони для іноземного капіталу з врахуванням особливостей вирішення проблем переорієнтації виробництва на підвищення життєвого рівня населення, випуск нових видів споживчих товарів; впровадження досягнень науково-технічного прогресу, розвиток ресурсозберігаючих, науковомістких та екологічно чистих технологій; збільшення експортного потенціалу України і зменшення залежності нашої економіки від нераціонального імпорту; створення оптимальної галузевої структури відповідно до природно-ресурсного потенціалу країни.

Практична значимість роботи. Основні наукові розробки дисертації направлені на поліпшення інвестиційного клімату в Україні, удосконалення і розвиток системи приймання і реалізації іноземних інвестицій, підвищення ефективності державного регулювання інвестиційної діяльності, структурної перебудови і економічного розвитку.

Наукові розробки дисертації використані при виконанні планових тем в Інституті світової економіки і міжнародних відносин та Раді по вивченню продуктивних сил України Національної академії наук України, комісіях Верховної Ради України при підготовці законодавчих положень щодо умов і режимів іноземного інвестування.

Науково-методичні розробки і прикладні рекомендації знайшли відображення в проєкті Державної програми заохочення іноземних інвестицій в Україні, розділі "Інвестиційно-будівельна програма" Комплексного плану економічного і соціального розвитку Києва, плано-

вих і прогнозних документах Міністерства економіки, навчальних програмах економічних кафедр вищих учбових закладів.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження, покладені в основу дисертаційної роботи, доповідались і обговорювались на 5 науково-практичних конференціях і семінарах (Київ, 1990 - 1995 рр.).

Окремі положення дисертаційної роботи реалізовані в Прогнозі економічного і соціального розвитку України на 1996 - 2000 рр., Державній програмі охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів України, відображені у відповідних рекомендаціях і знайшли позитивну оцінку Міністерства економіки, Держхарчопрому, Держбуду, вищих учбових закладів України.

Публікації по результатах дослідження. Результати дослідження автора опубліковані в п'яти наукових публікаціях.

Обсяг і структура роботи визначалися метою, логікою і межами дослідження. Дисертація загальним обсягом 161 сторінка складається із вступу, трьох глав, висновків і рекомендацій, списку літератури, додатків і має таку структуру:

Вступ

ГЛАВА I. МІЖНАРОДНИЙ РУХ КАПІТАЛІВ ЯК ФАКТОР РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

1. Аналіз світового досвіду залучення іноземних інвестицій
2. Основні передумови залучення іноземних інвестицій в економіку України
3. Створення сприятливого інвестиційного клімату і його вплив на форми іноземного інвестування

ГЛАВА II. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ І ПРИКЛАДНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ПРОЄКТІВ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

1. Інвестиційні проєкти як основна форма залучення іноземного капіталу в підприємницький сектор економіки

2. Методика підготовки і оцінки ефективності проєктів з іноземними інвестиціями

ГЛАВА III. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЕФЕКТИВНОГО ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТИВАННЯ В УКРАЇНІ

1. Аналіз і прогноз розвитку процесу іноземного інвестування та його соціально-економічна ефективність
2. Структурна перебудова економіки і пріоритетні сфери та зони для іноземного капіталу

Висновки і рекомендації

Література

Додатки

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, мета, об'єкт та предмет дослідження, практична і теоретична значимість дисертації, методологічна основа, розкривається наукова новизна роботи та вказуються сфери можливого використання зроблених дисертантом висновків та пропозицій.

У першій главі проаналізовано світовий досвід залучення іноземних інвестицій, узагальнено характерні проблеми формування інвестиційного клімату та виявлено основні передумови залучення іноземних інвестицій в економіку України.

Аналіз світового досвіду залучення іноземних інвестицій показав, що найважливіша проблема 90 - х років XX сторіччя для всіх країн - це їх інтеграція в світову економіку. Відтоді, коли ідеї замкнутої економіки з сильним державним впливом втратили популярність, країни, що розвиваються, потроху позбуваються негативних поглядів на іноземний капітал та транснаціональні інвестиційні процеси. Інтегруватися в конкурентну світову економіку країнам, що розвиваються, і країнам Східної Європи можуть допомогти зарубіжні інвестори, хоча й вигоди від їх діяльності не є гарантованими.

На світовому ринку інвестицій попит значно перевищує пропонування, тобто цей ринок є дефіцитним. Різні країни підвищують свої шанси на отримання іноземних інвестицій, створюючи сприятливий інвестиційний

клімат. Нашій країні вкрай важливо враховувати досвід нових індустріальних країн, котрі вирвалися вперед в своєму економічному розвитку завдяки вмiлому залученню і використанню іноземних інвестицій. Україні треба перейняти досвід тих країн - одержувачів, котрі знають, як поводити себе з іноземними інвесторами і вмiють надавати доступ до ринків і ресурсів так, щоб це давало їм належні вигоди і не ставило б під загрозу економічну незалежність.

Вiдтворення виробничого потенціалу, подолання кризи і динаміка економічного зростання тісно пов'язані з інвестиційною активністю. У таких промислово розвинених країнах, як США, Японія, ФРГ в 1970 - 1980 роках зростанню валового національного продукту передувала дуже висока інвестиційна активність. Поява нових індустріальних країн - Південної Кореї, Тайваню, Сінгапуру, Гонконгу, а зараз до них можна віднести і Індонезію, Туреччину, Бразилію, Аргентину, Китай - також пов'язана з високою інвестиційною активністю. В їх швидкому зростанні велику роль відіграв і продовжує відігравати іноземний капітал - загальний обсяг прямих іноземних інвестицій перевищив 20 млрд. доларів США до кінця 80-х років. Завдяки таким могутнім іноземним інвестиціям ці країни успішно пройшли всі класичні етапи індустріалізації: розвиток імпортозамінюючих галузей, створення експортного потенціалу і розвиток наукомістких галузей. По деяких видах продукції нові індустріальні країни вийшли на передові позиції в системі світового господарства, вони займають все вищі місця в рейтинговій класифікації надійних економічних партнерів, що знову ж таки дає можливість успішно продовжувати політику активного залучення іноземних інвестицій.

В 1960 -х 1970 -х рр. отримати пряму міжурядову допомогу було досить легко. США та інші країни Заходу виділяли значні кошти на допомогу країнам третього світу протягом "холодної війни", щоб не втратити вплив на них.

Радянський Союз також виділяв значні кошти для підтримки країн Варшавського договору та інших союзників. Через розпуск Варшавського Пакту та розподіл Радянського Союзу ці країни звертаються тепер по допомогу до Заходу, щоб отримати фінансування для переходу до ринкової економіки. Але сьогодні можливість виділяти на зовнішню допомогу такі кошти як в минулому зменшується, бо у провідних країн Заходу є свої економічні труднощі і їх треба вирішувати. Зараз є актуальним повернен-

ня від традиційного зовнішнього фінансування (іноземна державна допомога та позики комерційних банків) до інших джерел отримання іноземних інвестицій.

Яким же повинен бути класичний рецепт для країн, що позичають гроші для інвестицій в промисловість, освіту і т. і.? Очевидно, що цей рецепт не може бути загальним для всіх країн, він повинен враховувати історичні та географічні можливості, економічне становище в кожній окремій країні.

1. Перш за все слід уникати нецільеспрямованого і неправильного використання інвестицій. Досить часто уряди країн мають намір сплачувати кредит пізніше, з надходжень, одержаних від інвестицій, маючи надію, що їх економіка будуть міцніші і будуть в змозі сплачувати борги. Але не завжди є можливість отримати той прибуток, на котрий покладається надія.

2. До цих пір багато країн страждають від неправильно обраних інвестиційних пріоритетів. Уряди деяких країн, що розвиваються, іноді були не здатні спрямовувати витрати коштів на довгострокові покращення в своїх країнах. Ось чому їх розвиток заглинається.

3. Уряди-боржники повинні приймати програми, які регулюють перш за все структурні зміни. Такі програми враховують і девальвування валюти, і заохочення експорту, і зменшення імпорту. Програми повинні зменшити субсидії, і уряди витрачають на соціальні програми лише закономірені кошти, при цьому заробітна плата лишається низькою для зменшення інфляції, завдяки чому зменшується мито і тарифи, які стримують міжнародну торгівлю.

4. Україні слід пам'ятати, що деякі з цілей таких структурно-регулюючих програм, котрі самі по собі є дуже добрими, не завжди взаємодіють з іншими аналогічними програмами, наприклад, по зменшенню соціальних проблем і захисту навколишнього середовища. Тому вони не завжди допомагають, а іноді навіть і заважають зусиллям по розвитку освіти, зниженню соціальної напруги в суспільстві, природоохоронній політиці та інших довгострокових економічних програмах.

Подолання економічної кризи і перехід до сталого розвитку можуть бути успішно здійснені лише на основі прогресивної інвестиційної політики, як внутрішньої, так і зовнішньої. Однак внутрішні резерви України виснажені, їх обмаль і вони перш за все спрямовуються на розв'язання

поточних завдань. Для вирішення ж стратегічних проблем поряд із мобілізацією внутрішніх інвестицій дуже важливо залучати іноземні інвестиції, створивши відповідні умови і механізм реалізації. Тому потрібно мати чітке уявлення про систему орієнтирів і цінностей, які мають першочергове значення для іноземних інвесторів.

При прийнятті рішення про діяльність на певному ринку зарубіжні інвестори зосереджуються перш за все на величині місцевого ринку, відносному добробуті і купівельній спроможності населення, потенціалі росту цих показників. Географічне розташування та мінеральна база країни-одержувача має також велике значення.

Другим дуже важливим фактором залучення іноземних інвесторів є доступ до цього ринку. Країна-одержувач повинна створити таке нормативне середовище, щоб інвестори мали можливість на рівній основі конкурувати з місцевими компаніями.

Робоча сила також виступає фактором заохочення інвестицій. Оскільки саме місцева робоча сила буде працювати на їх підприємствах, іноземні інвестори ретельно вивчають її якість. Приваблює їх також дешевизна робочої сили і рівень її освіти. Продуктивність робочої сили і її вартість є ключовими елементами при визначенні конкурентоздатності товару на міжнародному ринку.

Прямо впливає на витрати і прибутки іноземного інвестора курс місцевої валюти у відношенні до долара. Інвестор через співвідношення головних валют оцінює свої фінансові результати. Довіру інвесторів може завоювати тільки правильна політика по встановленню валютного курсу.

Оподаткування також впливає на заохочення іноземних інвестицій, бо воно є дуже важливим для нормальної діяльності фірми. Окрім ставки з податків, ще й оподаткування винагород, грошових переказів, дивидендів між дочірніми фірмами та їх материнськими компаніями може бути тим податковим тягарем, котрий відверне іноземні інвестиції.

Країни, котрі дають вільний рух капіталу і прибутків мають більш привабливий інвестиційний клімат, бо інвестори звертають на цю умову особливу увагу. Перешкоди при репатризації капіталу, обмеження на вивіз твердої валюти ускладнює інвестування в економіку цієї країни.

Інвестори не будуть ризикувати своїм капіталом в нестабільному середовищі. При стабільній політичній ситуації є впевненість в тому, що закони і нормативні акти, які стосуються інвестицій і ринків, де вони діють,

не будуть змінюватися досить довго. Вкладаючи свої кошти за кордоном, ризикуючи ними, інвестори мають надію, що незабаром цей капітал буде приносити прибутки. Ставлення урядових осіб, лідерів профспілок і представників приватного сектору також впливають на привабливість для інвесторів.

На прибутковість і конкурентоспроможність компаній має великий вплив урядова нормотворча діяльність. Надмірне урядове регулювання може створити диспропорції, які збільшать собівартість і зменшать ефективність діяльності компаній. Але водночас певний рівень урядового регулювання є надзвичайно важливим для захисту споживачів і виробників. Тут треба віднайти золоту середину.

Наявність розвинутої інфраструктури приваблює іноземних інвесторів. Інфраструктура включає в себе фізичні ресурси країни - одержувача, послуги, необхідні для підтримки виробничих операцій, і зв'язки з місцевими постачальниками. Під фізичними ресурсами розуміють шляхи, порти, аеропорти, мережі зв'язку, наявність і вартість енергії. Всі ці ресурси мають бути сучасними, бо якщо країна має погану інфраструктуру, то вона навряд чи отримає значні іноземні інвестиції.

Дуже важливою для інвесторів є торгова політика, яка впливає на вартість імпорту і експорту товарів. В торговельних угодах особлива увага звертається на вільний доступ на ринки сусідніх країн.

Підтримання передбачуваного і досить низького рівня інфляції - найважливіший аспект стабільної макроекономічної політики. Іноземним фірмам важко пристосовуватися вести операції в умовах гіперінфляції. Багато іноземних компаній зазнають збитків, коли країни приймають "шокові програми" з метою приборкання інфляції, які нерідко приводять до спаду виробництва.

Захист інтелектуальної власності - ще один фактор залучення іноземних інвестицій. Для транснаціональних корпорацій захист інтелектуальної власності є важливим пріоритетом, особливо в таких галузях, де головна зброя в конкурентній боротьбі - технологія.

Перед вкладанням грошей за кордоном інвестори порівнюють існуючі переваги з багатьма необхідними витратами, розуміючи при цьому, що жодна країна не може запропонувати мінімальних витрат з безмежними вигодами. Максималізація переваг, створених за допомогою своєї політики, є справою країн, котрі зацікавлені в отриманні іноземних інвестицій.

Адже країни можуть змінювати свою політику, хоча не можуть вибрати або змінити своє розташування і існуючі природні ресурси.

Для країни, що приймає іноземні інвестиції, стан інвестиційного клімату має грошовий вираз. Інвестор завжди оцінює підприємницький ризик залежно від його стану. Чим гіршим буде інвестиційний клімат, тим дорожчими будуть витрати по залученню і реалізації зарубіжних капіталовкладень.

В Україні політичні фактори є стабільними, що багато в чому визначається спокійним менталітетом українського народу. Позитивною є проголошена в законах і інших законодавчих актах політика по відношенню до іноземних інвестицій. Сюди ж відносяться й традиції дотримання міжнародних договорів, участь в системі міжнародних угод по різних питаннях, міцність державних інститутів. Негативними політичними факторами в нашій країні є бюрократизованість і неефективність роботи державного апарату, завелика ступінь державного втручання в економіку.

Економічні фактори, які впливають на інвестиційний клімат в Україні, скоріше відлякують, ніж притягують іноземних інвесторів. Це, перш за все, спад нашої економіки, нестабільність валютної, фінансової і кредитної системи, режим використання робочої сили і митний режим, постійні заклики консервативної частини в різних органах державної влади до монополії державної зовнішньої торгівлі. Єдино позитивними факторами є непоганий рівень кваліфікації робочої сили з врахуванням її невисокої вартості.

Серед соціальних факторів інвестиційного клімату України також переважають швидше негативні, ніж позитивні. Відношення до приватної власності та іноземних капіталовкладень у значної частини населення - підозріле. Коріння ідей загальної рівності в бідності ще досить міцно сидить в нашому суспільстві. Не сприяли поліпшенню загального клімату й деякі егоїстично безвідповідальні операції окремих підприємств з іноземним капіталом.

Інвестиційна ситуація в Україні оцінюється іноземними інвесторами як досить складна. Особливого значення надається недосконалості законодавства у сфері приватизації, зокрема землі, неконвертованості нашої левихідної валюти - купонокарбованця, стрімким інфляційним процесам, високим процентним ставкам за кредити, відсутності чітких практичних га-

рантій репатріації прибутку і капіталу, а також надзвичайно бюрократичній корумпованій процедурі створення спільних підприємств з іноземним капіталом. Поведінка іноземних інвесторів є адекватною. Тому однією з найголовніших проблем здійснюваної в Україні економічної реформи є покращення інвестиційного клімату.

У другій главі обґрунтовано науково-методичні основи підготовки і оцінки ефективності проектів з іноземними інвестиціями.

Аналіз світового досвіду інвестування показує наявність взаємозв'язку між приватними інвестиціями, макроекономічною стабілізацією і темпами економічного зростання. Країни, де впевнено почувуються приватні інвестори, є привабливими й для іноземних інвесторів. В країнах Організації Економічного Співробітництва і Розвитку (ОЕСР), до якої входять 27 найбільш розвинутих країн світу, приватні інвестиції становлять 60% від сумарних інвестицій. Прямі зарубіжні інвестиції з середини 80-х років досягли частки біля 10% від всіх інвестицій в країнах, що розвиваються. В 90-х роках спостерігається продовження тенденції зростання частки приватних інвестицій в іноземному інвестуванні.

Прямі інвестиції є, як правило, більш вигідними для країн-одержувачів порівняно з іншими типами іноземного інвестування і тому для їх залучення повинна проводитися відповідна підготовка. Це один із тих нових для економічної науки випадків, коли практична діяльність формує стабільне замовлення на розробку науково-методичних основ і прикладних рекомендацій щодо підготовки інвестиційних проектів, в тому числі й з іноземними інвестиціями. Останнє є надзвичайно актуальним в умовах стрімкого зменшення норми нагромадження у структурі національного доходу України і аналогічного зниження інвестиційної активності державних підприємств.

Науково-методичні основи повинні ґрунтуватися на сучасних теоретичних засадах інвестиційної діяльності і відтворювальних процесів в різних економічних системах. В Україні все ще зберігаються всі ознаки центрально-планової системи господарювання, в той час як в країнах потенційних інвесторів розвинута ринкова економіка і тому методи підготовки інвестиційних проектів модифіковані таким чином, щоб вони враховували потреби, інтереси і умови обох економічних систем.

Життєвий цикл інвестиційного проекту складається з декількох стадій, кожна з яких вміщує кілька етапів. Завершення розробки усіх етапів інвестиційного проекту дозволяє підготувати надійний інвестиційний меморандум, до якого складовими частинами входять всі напрацьовані на попередніх етапах дані, і який є тим документом, що подається до фінансових установ для обґрунтування фінансування. Меморандум дає потенційному інвестору (кредитору) необхідну інформацію про інвестиційний проект та різні його аспекти. Цей документ дозволяє інвестору (кредитору) прийняти обґрунтоване рішення про свою можливу участь і є тим основним вихідним документом, навколо якого ведуться переговори.

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ МЕМОРАНДУМ ПРОЕКТУ З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ

1. Вступ

Коротке резюме (не більше однієї сторінки):

- хто і що пропонує;
- чому ця пропозиція повинна зацікавити інвестора.

2. Загальна ситуація

- загальна ситуація у конкретній галузі економіки, на яку зорієнтований інвестиційний проект; потреба в інвестиціях у цій галузі; економічні реформи.

3. Сучасний стан існуючого виробництва.

3.1. Існує виробництво і його прибутковість:

- місцезнаходження;
- коротка історія виробництва;
- проектна потужність і фактичні обсяги виробництва;
- вузькі місця;
- забезпеченість сировиною;
- технологічний рівень виробництва, технології, що використовуються;
- організація маркетингу, підхід до реалізації продукції;
- рівень і гнучкість матеріально-технічного забезпечення;
- загальна прибутковість.

3.2. Інфраструктура і комунікації:

- дороги, залізничне сполучення і т.ін;
- забезпеченість електроенергією, паром і т. ін;
- ремонтна база;
- житловий фонд, об'єкти соціально-побутового та культурного призначення;

- інше.

4. Опис проекту, що пропонується

4.1. Обґрунтування інвестицій, технічні, комерційні і контрактові питання:

- тип проекту (усунення вузьких місць, реконструкції старого або будівництво нового виробництва);
- очікуваний обсяг попиту на продукцію нового виробництва;
- виробничі потужності, технології, що використовуються;
- доступність і комерційні умови постачання сировини;
- загальна технічна життєздатність (включаючи основне виробництво і інфраструктуру);
- маркетингові умови (організація реалізації продукції);
- принципи будівництва (наприклад, "під ключ" і т.п.);
- процедури тендерного процесу і вибір підрядчика;
- графік виконання проекту.

4.2. Юридична структура нового виробництва, принципи управління:

- юридична структура підприємства, що пропонується (кількість, ролі і частки співвласників);
- методи управління і роботи підприємства.

5. Особливий статус проекту (якщо такий існує)

- посилання на особливий статус проекту в Україні, якщо такий існує;
- пільги, що надаються цим статусом.

6. Фінансові питання

- експлуатаційні і капітальні витрати;
- співвідношення позикового і акціонерного капіталу;
- джерела фінансування (внутрішні, іноземні, міжнародні фінансові установи та інше);
- загальні умови і терміни фінансування (строки виплат, проценти, комісійні та інше);
- оподаткування (можливе звільнення або зниження і т.п.);
- фінансові гарантії (наприклад, Ексімбанк США, Уряд України і т.п.).

7. Прогнозування потоків готівки

- основні зроблені припущення і результати, одержані з фінансової

моделі проекту (внутрішня ставка доходу, чиста приведена цінність і т.п.);

- розрахунки потоків готівки (можна як додаток).

8. Аналіз чутливості і ризику проекту

- аналіз чутливості прибутковості проекту до різних вхідних параметрів (капітальні витрати, ціни на сировину, ціни на продукцію тощо);
- оцінка факторів фінансового, економічного ризику;
- оцінка політичного ризику, ризику, пов'язаного з неконвертованістю місцевої валюти і т. п.

9. Графік і план дій

- загальний графік проекту у часі;
- план дій з розподілом ресурсів і обов'язків.

10. Висновок

- загальна оцінка економічної життєздатності проекту та потенційної прибутковості з точки зору інвесторів.

Розроблені науково-прикладні рекомендації можуть використовуватися не тільки для проектів з залученням іноземних інвесторів, але і для проектів, які будуть фінансуватися українськими інвесторами, зокрема приватними. Це забезпечить уніфікований підхід до розробки інвестиційних проектів. Такий підхід використовується у багатьох країнах світу і дозволить проводити швидку переорієнтацію проекту з внутрішніх інвестицій на зовнішні і навпаки.

У третій главі науково обгрунтовано і рекомендовано пріоритетні сфери та зони для іноземного капіталу в інтересах структурної перебудови економіки України. Процес заощадження, нагромадження та інвестування є однією з найважливіших ланок національної економічної політики. Одним із проявів глибокої економічної кризи стало тривале і стрімке падіння виробничих інвестицій. Обсяги капітальних вкладень (у порівняннях цінах) за період з 1990 по 1994 рік зменшилися у 2,5 рази, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету - у 3 рази. Гострий дефіцит власних капіталовкладень потребує залучення значних зовнішніх фінансових ресурсів. Проте в зв'язку з не дуже сприятливим інвестиційним кліматом (політичні, економічні ризики та нестабільна законодавча база) спостерігається тенденція зниження обсягів іноземних інвестицій. Так, в 1992

році обсяг зареєстрованих іноземних інвестицій склав 3,8 відсотки до обсягу валового внутрішнього продукту, в 1993 році - відповідно 4,0 відсотки, а в 1994 році - відповідно 1,9 відсотки.

Починаючи з 1 січня 1994 року Мінстатом України введена звітність фактично внесених іноземних інвестицій. Ці показники порівняно із обсягом зареєстрованих іноземних інвестицій значно менші. Так, за 1994 рік іноземних інвестицій було внесено 147,5 млн. дол. США, що складає 19,8 відсотків до обсягу зареєстрованих інвестицій.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну (починаючи з 1992 року) за станом на 1 січня 1995 року становить 366,9 млн. дол. США, в тому числі з країн колишнього СРСР - 17,5 млн. дол. США.

Фактично внесені іноземні інвестиції направлені в такі галузі промисловості: машинобудування, чорну та кольорову металургію - 28%, харчову та легку промисловість - 21%, внутрішню та зовнішню торгівлю - 17%. Найбільші обсяги фактично внесених іноземних інвестицій у співвідношенні до загального обсягу в підприємства та організації України за 1994 рік вкладені партнерами з США - 22%, Німеччини - 17,0%, Великобританії - 8%. Серед країн колишнього СРСР основні інвестиції припадають на Російську Федерацію - 92% та республіки Балтії - 6.

Діяльність іноземних інвесторів в Україні прямо чи опосередковано регулюється понад 62 нормативними актами різного рівня - починаючи від законів України і закінчуючи інструкціями Мінфіну, Національного банку тощо. Таке становище негативно впливає на інвестиційну привабливість України, дезорієнтує іноземних інвесторів, а тому потребує подальшого ретельного опрацювання для спрощення регулюючої системи.

Режим іноземного інвестування на території України встановлено Декретом Кабінету Міністрів України від 20 травня 1993 року № 55 "Про режим іноземного інвестування". Досвід застосування цього Декрету протягом 1993 - 1995 років свідчить про необхідність удосконалення самого Декрету, а також законодавства з питань оподаткування, митного і валютного регулювання та іншого у контексті стратегії розвитку зовнішньоекономічної діяльності України.

Враховуючи те, що строк повноважень Кабінету Міністрів України по законодавчому регулюванню сфери інвестиційної діяльності закінчився, а також внесення суттєвих змін до Декрету, необхідно змінити

його назву на "Закон" та залишити в ньому ті норми, які не втратили актуальності. Це підвищить його статус серед іноземних інвесторів, для яких декрети не є вагомими і надійними законодавчими актами і тому не викликають великої довіри.

У зв'язку з тим, що визначення іноземних інвесторів, як "фізичних осіб, які не мають постійного місця проживання на території України", не виключає із кола цих інвесторів громадян України, що не мають постійного місця проживання на її території (працівники посольств України, торгпредств та інші), пропонується його змінити на "фізичні особи - іноземці, які не мають постійного місця проживання на території України та не обмежені в правоздатності та дієздатності".

Слід ввести додатково статтю 4 "Об'єкти іноземного інвестування", так як згідно з законодавством України існують об'єкти, інвестування в які заборонено. Конкретизувати положення щодо оцінки іноземних інвестицій. Передбачити єдиний порядок перерахування сум доходу (прибутку), які реінвестуються в національній валюті. Така оцінка повинна здійснюватися за офіційним курсом Національного банку. Передбачити звільнення від справляння мита не тільки на майно, яке ввозиться як іноземна інвестиція до статутного фонду підприємства, але й на іноземну інвестицію в майновій формі, яка вивозиться в разі припинення інвестиційної діяльності, чим гарантується рівність умов переміщення іноземної інвестиції через митний кордон.

Враховуючи недосконалість порядку реєстрації іноземних інвестицій, за яким реєструються не тільки інвестиції, а й наміри щодо їх здійснення, та що сама процедура реєстрації носить суто формальний (заявний) характер і не є нормою Закону, передбачити розробку Порядку державної реєстрації іноземних інвестицій та Порядку реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора, які усунуть недоліки діючого порядку.

В зв'язку з тим, що Законом України "Про внесення змін і доповнень до Закону України "Про систему оподаткування", встановлено, що надання та скасування пільг в оподаткуванні здійснюється тільки у відповідності до законодавчих актів України про оподаткування, а проектом закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" пільги щодо оподаткування підприємств з іноземними інвестиціями скасовано, відповідні положення з проекту Закону слід виключити.

Для забезпечення законодавчого врегулювання повноважень Уряду стосовно надання окремих пільг та гарантій виключно іноземним інвесторам, що вкладають значні обсяги капіталу у пріоритетні об'єкти, необхідно законодавчо ввести відповідну норму.

Для налагодження чіткої системи звільнення від митного обкладання майна, що ввозиться на територію України, як внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємств з іноземними інвестиціями і виключення можливості використання відповідних пільг для здійснення звичайних торговельно-посередницьких операцій передбачити пропуск такого майна на митну територію України на підставі виданого підприємством простого векселя на суму мита. В разі фактичного зарахування вказаного майна на баланс підприємства у період, на який дається відстрочення платежу та відмітки про це на примірнику векселя податковою інспекцією, вексель погашається і ввізне мито не справляється. Необхідно також встановити порядок повернення мита, якщо протягом трьох років з моменту зарахування іноземної інвестиції на баланс підприємства з іноземними інвестиціями таке майно відчужується.

Враховуючи, що порядок визначення продукції власного виробництва призводить до такого становища, коли відповідні сертифікати видаються торгово-посередницьким організаціям, які практично нічого не вкладають в безпосереднє виробництво продукції та експортують її без отримання квот і ліцензій, передбачити запровадження нового Порядку, за яким така продукція повинна бути виготовлена з безпосереднім використанням в технологічному процесі іноземної інвестиції.

В умовах гострого дефіциту власних капіталовкладень, необхідних для структурної перебудови і модернізації економіки України, удосконалення і стабільне дотримання законодавства сприятиме її інтеграції в конкурентну світову економіку.

Оцінюючи сучасний стан економіки країни, слід зазначити, що серед багатьох факторів формування негативних тенденцій в її розвитку дуже вагому, якщо не головну роль, відіграють структурні диспропорції, які охоплюють найбільш суттєві підвалини економіки.

1. Недостатня соціальна орієнтація економіки. Питома вага виробництва предметів споживання у загальному обсязі продукції промисловості складає не більше третини, тоді як в країнах з розвинутою економікою цей показник сягає 50-60 відсотків. Це робить неможливим зба-

лансування споживчого ринку, підвищення реальних доходів населення, зміцнення національної валюти та досягнення зацікавленості трудівників в ефективній праці.

2. Незбалансованість між окремими елементами економіки за умов порушення господарських зв'язків та з переходом до ринкових відносин не може забезпечити нормального функціонування.

3. Структурні пропорції, які склалися за попередні роки, не відповідають проголошеному курсу на забезпечення економічної незалежності, підвищення конкурентоспроможності власного виробництва, входу України до системи світових господарських зв'язків як рівноправного партнера.

4. Науково-технічна відсталість багатьох галузей матеріального виробництва, ресурсоемність та витратний характер виробництва, зорієнтовані на дешеві ресурси колишнього СРСР, не забезпечують в переважній більшості конкурентоспроможності українських товарів на світовому ринку.

5. Набули негативного впливу диспропорції вторинної хвилі. Фізичний знос основних виробничих фондів в промисловості досяг біля 50 відс., а в таких галузях як чорна металургія, хімічна і нафтохімічна промисловість ще вищий. З 1991 року збільшилась ресурсоемність економіки, зросла матеріало-, метало- та енергоемність національного доходу. Продовжується орієнтація на сировинний експорт. Зростання цін на імпортовані енергоносії до рівня світових цін зумовлює збитковість значної частки експорту української продукції.

Пріоритетні сфери та зони для іноземного капіталу визначаються необхідністю переорієнтації виробництва на підвищення життєвого рівня населення, випуск нових видів споживчих товарів; впровадження досягнень науково-технічного прогресу, розвиток ресурсозберігаючих, наукомістких та екологічно чистих технологій; збільшення експортного потенціалу України і зменшення залежності нашої економіки від нерационального імпорту; створення оптимальної галузевої структури відповідно до природно-ресурсного потенціалу країни.

До пріоритетних сфер та зон для іноземних інвестицій віднесені:

виробництво товарів широкого вжитку і надання послуг - агропромисловий комплекс, а також виробництва, спрямовані на задоволення його потреб; комплекс виробництва товарів народного споживання і надан-

ня послуг населенню, в тому числі послуг телефонного й поштового зв'язку;

виробнича сфера - паливно-енергетичний комплекс, комплекс хімічної та нафтохімічної промисловості, металургійний комплекс, лісопромисловий комплекс;

розвиток територіальних народногосподарських комплексів - створення виробництв із використанням місцевих природних ресурсів, розширення мережі оздоровчих курортно-туристських комплексів.

Одночасно з пріоритетними сферами та зонами для іноземних інвестицій визначені об'єкти з особливими умовами інвестування.

Високоінтегрований і взаємозалежний світ наприкінці XX століття надзвичайно великого значення надає вирішенню глобальних, регіональних і національних екологічних проблем. Україна є стороною більш як 20 міжнародних конвенцій, пов'язаних з охороною середовища, а також більш як 10 двосторонніх угод у цій галузі. Географічне положення України у центрі Європи обумовлює велику роль транскордонного впливу на забруднення повітря і води. Екологічна ситуація надзвичайно загострилася і глобалізувалася після катастрофи на Чорнобильській атомній електростанції.

Абсолютна і відносна кількість фінансових ресурсів, що їх виділяє Україна на охорону навколишнього середовища, незначно відрізняють її від розвинутих держав і навіть від деяких країн Центральної та Східної Європи. Це пов'язано з більш пізнім усвідомленням необхідності і вигідності інвестицій в охорону середовища. Але саме це дає можливість Україні розраховувати на вигідне міжнародне співробітництво і порівняно значну фінансову допомогу. Вигода для потенційних іноземних інвесторів може полягати в тому, що запобігання забрудненню біля його джерел є значно більш ефективними, ніж подолання чи зменшення наслідків забруднення. В більш далекій перспективі інтерес може становити доступ до ринку для впровадження чистих технологій та обладнання для захисту середовища. Інтегрований екологічний ефект все більш вагомо створюється різноманітними засобами сучасної інвестиційної політики.

У висновках на основі дослідження міжнародного руху капіталів, світового досвіду створення інвестиційного клімату та різноманітних си-

стем приймання і реалізації іноземних інвестицій, аналізу сучасної економічної ситуації в Україні дано такі наукові рекомендації:

1. Необхідною умовою для інтеграції національного господарства в світову економіку, підвищення конкурентоздатності на міжнародному ринку є створення відкритої для іноземних інвестицій економічної системи, яка одночасно була б вигідною і для внутрішніх інвестицій.

2. Поява у світі нових індустріальних країн пов'язана з високою інвестиційною активністю. Україні для створення сприятливого інвестиційного клімату, який має інтегрований вартісний ефект, потрібно орієнтуватися на систему орієнтирів і цінностей, котрі мають першочергове значення як для іноземних, так і вітчизняних інвесторів.

3. Для країн, що розвиваються, найбільш вигідними є прямі інвестиції порівняно з іншими видами іноземного інвестування. В Україні відсутня методологія інвестування в умовах трансформації економічних систем. З цією метою на основі узагальнення міжнародного досвіду розроблена методика підготовки і оцінки ефективності проектів з іноземними інвестиціями, яка дозволяє проводити швидку переорієнтацію проекту з внутрішніх інвестицій на зовнішні і навпаки.

4. Діяльність іноземних інвесторів в Україні регулюється понад 62 нормативними актами різного рівня, від законів до відомчих інструкцій, що негативно впливає на інвестиційну привабливість для іноземних партнерів. В дисертації науково обґрунтовано правові і економічні засади удосконалення механізму державного регулювання іноземних інвестицій в економіку України.

5. Загальний обсяг необхідних іноземних інвестицій в економіку України перевищує 40 млрд. дол. У 1995 році залучено близько 270 млн. дол., що у 3 - 7 разів менше порівняно з країнами Східної Європи. Гострий дефіцит як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій вимагає спрямування їх у пріоритетні сфери, галузі та зони, де б вони принесли найбільший ефект і стали каталізатором економічного відродження країни.

Основні положення дисертаційного дослідження викладені в таких наукових публікаціях:

1. Инвестиционно-строительная программа. - В кн. Экономическое и социальное развитие Киева (Основные направления) - 1981-1990. - К.: Наукова думка, 1982 (у співавторстві). - С. 187-201.

2. Організація капітального строительства. - В кн. Экономическое и социальное развитие Киева (Основные направления) - 1981-1990. - К.: Наукова думка, 1982 (у співавторстві). - С. 201-207.

3. Економічний розвиток та структурно-інвестиційна політика. - У кн. План економічного і соціального розвитку України на 1994 рік (Доповідь. Основні показники). - К.: Мінекономіки України, 1993 (у співавторстві). - С. 17-24.

4. Макроекономічна динаміка; структурні диспропорції; інвестиційна діяльність. - У кн. Державна програма економічного і соціального розвитку України на 1995 рік. - К.: Мінекономіки України, 1995 (у співавторстві). - С. 3-5, 38-40, 45-46, 92-95.

5. Інвестиційна діяльність; іноземні інвестиції та кредити. - У кн. Державна програма економічного і соціального розвитку України на 1996 рік. - К.: Мінекономіки України, 1996 (у співавторстві). - С.67-73.

Annotation

Nezhentseva Oxana Vadimovna.

The mechanism of the State Regulation for Foreign Investments in the Ukrainian Economy. The subject of the Economic Master's Thesis on Speciality N 08.05. 02 is the Economy of the Foreign Countries. The Institute of the World Economy and International Relations, the National Academy of Sciences of Ukraine.
Kiev - 1996.

The modern tendencies of integration of developing countries in the world economy system, the dynamics of investment activities and rise of new industrial countries have been analyzed.

The main prerequisites regarding the formation of the favourable investment climate in Ukraine have been substantiated. The methodology on development and effectiveness of projects with foreign investments as the main tool aimed at attracting foreign investments in the private economic sector has been prepared. The economic and legal conditions for upgrading the regulations for foreign investments in the Ukrainian economy have been formulated. The high priority spheres and zones for foreign investments in the Ukrainian economy have been defined.

The Key words: foreign investments; mechanism of State Regulation, investment climate, investment project, effectiveness of the investment activities.

Аннотация

Неженцева Оксана Вадимовна

Механизм государственного регулирования иностранных инвестиций в экономику Украины. Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.05.02. - Экономика зарубежных стран. Институт мировой экономики и международных отношений НАН Украины.
Киев - 1996.

Проанализированы современные тенденции интеграции в систему мирового хозяйства развивающихся стран, динамики инвестиционной активности, возникновения новых индустриальных стран. Обоснованы основные предпосылки формирования благоприятного инвестиционного климата в Украине. Разработана методика подготовки и оценки эффективности проектов с иностранными инвестициями, как основной формы привлечения иностранного капитала в предпринимательский сектор экономики. Сформулированы экономико-правовые условия совершенствования регулирования иностранных инвестиций в экономику Украины. Определены приоритетные сферы и зоны для иностранного капитала в процессе структурной перестройки экономики страны.

Ключевые слова: иностранные инвестиции, механизм государственного регулирования, инвестиционный климат, инвестиционный процесс, эффективность инвестиционной деятельности.

Підпис до друку 14.05.96
Формат 60 x 84/16. Папір офс. друк. офс.
Ім. друк арк 0,9. Обл. - вид. арк. 1,0 Тираж 100 прим.
Зам. 258

Інститут світової економіки і міжнародних відносин
НАН України
вул. Леонтовича 5.
Дільниця оперативного друку РВІК України НАН України

436295

AB 35.097